

PAPER DETAILS

TITLE: ESKİ MEZOPOTAMYA'DA İKİ KÜLT SANATÇISI: ASSINNU ve KURGARRU

AUTHORS: Nazan Sünbül

PAGES: 23-45

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3661391>

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA İKİ KÜLT SANATÇISI: ASSINNU VE KURGARRU

TWO CULT ARTISTS IN ANCIENT MESOPOTAMIA: ASSINNU AND KURGARRU

Nazan SÜNBÜL*

Makale Bilgisi

Başvuru: 15 Ocak 2024

Kabul: 14 Şubat 2024

Article Info

Received: January, 15, 2024

Accepted: February, 14, 2024

Öz

Eski Mezopotamya inanç sistemi, kült uygulamaları ve müzik kültüründe varlığı tespit edilen Assinnu ve Kurgarru adlı görevli/müzisyenler, onlara dair bilgi veren belgelerin çoğunda birlikte anılmaktadır. Eski Mezopotamya uygarlıklarına ait yazılı belgelerden Sumer Dönemi'nden Helenistik Dönem'e kadar geniş bir zaman aralığında izleri takip edilebilen bu görevlilerin, Tanrıça İnanna (İstar) kültü kapsamında gerçekleştirilen sözlü veya enstrümantal müzikal icra, dans, külte ilişkin oyun ve canlandırmalar gibi çeşitli etkinliklerde yer aldıkları anlaşılmaktadır.

Eski Mezopotamya uygarlıklarına ait edebi belgeler, sözlük listeleri, tapınaklarla ilişkilerini gösteren görevli listeleri, idari belgeler, Assinnu ve Kurgarru adlı iki müzisyen sınıfının varlığına dair veri sunmakla birlikte kült kapsamındaki tören, bayram, kutlama gibi etkinliklerde üstlendikleri rolün de bilgisini içermektedir. Külte dair etkinliklerdeki varlıkları ve var olma biçimleri kadar cinsiyetleri ile ilgili geçen tanım ve bazıları radikal olan çeşitli ifadeler sebebiyle mensubu oldukları cinsiyet kimliğiyle de gündeme gelmişlerdir. Bu müzisyen/görevlilere dair bilgi veren belgelerde tanımlandıkları ifadeler ve icra ettikleri görevlere dair çeşitli betimlemeler, hadım (kastrati), eşcinsel, androjen, ara cinsiyetli, hermafrodit (çift cinsiyetli), transseksüel (cinsiyet değiştirmiş), travesti, asexual, biseksüel, erkek kült fahişesi gibi tanımlamaların yapılmasına neden olmuştur.

Gerek külte dair etkinliklerde birden çok görevi üstlenmeleri gerekse de cinsel kimliklerine dair geçen tanım ve ifadeler, görev tanımlarını ve cinsiyet temelinde kategorize edilmelerini zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, mevcut belgelerin incelenmesiyle mensubu oldukları cinsiyet ve külte ait faaliyetlerde üstlendikleri rolün anlaşılmasını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Assinnu, Kurgarru, Müzik, Sanat, Cinsiyet, Ara Cinsiyet.

* Dr., T.C. Milli Eğitim Bakanlığı; nazan.ferat@gmail.com; ORCID:0000-0002-2767-0499; Ankara-Türkiye.

Abstract

The officials/musicians named Assinnu and Kurgarru, whose presence has been identified in the ancient Mesopotamian belief system, cult practices and musical culture appears together in most of the texts regarding to them. It seems that these cult officials, whose traces can be followed over a long period from the Sumerians to the Hellenistic Period in the texts belonging to the ancient Mesopotamian civilizations, figured in various activities such as music, dance, cult-related games and animations within the cult of Goddess Inanna (Ištar).

Literary texts, dictionary lists and official lists which manifest their relations with the temples of the goddess they belong to, and administrative texts belonging to the ancient Mesopotamian civilizations give evidence about the existence of two musician classes named Assinnu and Kurgarru, and also they include information about the roles that these officials played in activities such as ceremonies, holidays and celebrations within the cult. Besides their presence and way of existence in cult-related activities, they have also come up with their gender identity, due to the definitions regarding their gender and various expressions, some of which are in radical dimension. In the texts providing evidence about these musicians/officials, the expressions by which they are described and various descriptions of the duties which they performed led to definitions such as castrati, homosexual, androgynous, intersexual, hermaphrodite, transsexual, transvestite, asexual, bisexual, male cult prostitute.

Both the fact that they took on multiple tasks in cult-related activities and also the definitions and expressions regarding to their sexual identities make it difficult to classify them on the basis of job descriptions and gender. This study aims to understand the gender they belong to and the role they play in cult activities by examining the available texts.

Key Words: Assinnu, Kurgarru, Music, Art, Gender, Inter gender.

Giriş

Tanrıça İnanna (İštar) kültü ile ilişkilendirilen Assinnu ve Kurgarru, söz konusu kült kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerde oyun, dans, müzik ve çeşitli rollerde performans sergileyen, bazen çalgılarla ancak çoklukla ağıt türüne mensup şarkıları seslendiren ve neredeyse tüm belgelerde bir arada anılan kült görevlileridir.¹

Sumerce belgelerde SAG.UR.SAG ifadesi, Akadca “Assinnu” olarak geçmektedir. Eski Babil ve Orta Babil Dönemi’ne ait bazı belgelerde SAG.UR.SAG logogramıyla ancak genel olarak MÖ 1500’den sonra sözlük listelerinde, edebî metinlerde ve resmî nitelikteki belgelerde çoklukla LÚ.UR.SAL, UR.SAL ve LÚ.SAL kelimelerinin Assinnu (=sinninišu,

¹ CAD: a2:341-342; CAD: k: 557-558.

sinnišānu=kadınsı, kadın-erkek) karşılığında; Orta Asur ve Yeni Asur Dönemi belgelerinde ise LÚ.SAL kullanımıyla karşımıza çıkan bu ifade, “kadın-erkek” biçiminde tanımlanmaktadır. Mevcut belgelerin neredeyse tamamında Assinnu ve kur.gar.ra/KUR.GAR.RU (Akadca Kurgarru) birlikte anılmaktadır. Bazı kült etkinliklerinde birlikte performans sergilerken sözlük ve personel listelerinde ise art arda sıralandıkları görülmektedir.²

Bu görevlilerin geçtiği belgelerde onlara dair kullanılan ifadeler ve kült etkinliği içerisinde üstlendikleri rol ve rolün icrasına ilişkin betimlemeler, Assinnu ve Kurgarruların mensubu oldukları cinsiyet ve cinsel kimlik ile gündeme gelmelerine neden olmuştur.

Cinsiyet, insana dair en temel sınıflandırmalardan biri olarak insanın hem fiziksel hem de toplumsal yanını kapsamaktadır. Dolayısıyla hem biyolojik hem de toplumsal bir kavram olan cinsiyet, Batı dillerinde insanın biyolojik ve anatomik yapısını tanımlayan “sex” ve kadın ve erkeğin toplumsal ve kültürel rollerinin temsilini ifade eden “gender” kavramı ile tanımlanmaktadır. Bu iki kavrama Türkçe karşılık olarak biyolojik cinsiyet için “cins” ve toplumsal cinsiyet için ise “cinsiyet” kavramları teklif edilmişse de “biyolojik cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” kullanımları daha yaygındır.³ Konuya dair kavramlara ve dilimize geçmiş anlamlarına dair pek çok kullanım bulunmakla birlikte çalışmamızda biyolojik olarak “cinsiyet” ve toplumsal olarak “cinsel kimlik” kavramları kullanılacaktır.

Kült ile İlişkilerine Dair Belgeler

Edebi Belgeler

Sumer edebî metinlerinde, Şulgi A İlahisinde kutlamaya dair detay belirtilmemekle birlikte Assinnu (sag.ur.sag), Ešeš Bayramı⁴ ile ilişkilendirilirken İnanna C İlahisinde ise İnanna (İštar) kültüne özgü ritüellerde ağıt, ağlama ve şarkı seslendirme rolüyle bulunduğu ifade edilmektedir.⁵

² Saana Svard and Martti Nissinen, “(Re)constructing The Image of The Assinnu”, Saana Svard and Agnes Garcia-Ventura (ed.), *Studying Gender in The Ancient Near East*, Pennsylvania: Eisenbrauns: University Park, 1992, s. 376-77; MSL 12: 225-26; MSL SS 1 28-35; MC 25 (20121), 453; SpTU 3, 116; CAD: s:286.

³ Ersan Ersoy, “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 19, 2009, s. 210.

⁴ CAD: e: 371-373: Sumerce UD.EŠ.EŠ. Akadcaya Ešešü olarak geçmiştir. III. Ur Hanedanlığı Dönemi’ne ait belgelerde her ayın yedinci ve on beşinci günü belirli bir tapınakta (İnanna gibi) kutlanan bayram olarak geçen Sami kavimlere ait belgelerden Tanrı Nabû kültü ile ilişkilendirilen pek çok sunu ve ritüelin gerçekleştirildiği bir bayram olarak bilinmektedir.

⁵ ETCSL: 2.4.2.01; ETCSL: 4.07.3

İsin Kralı İddin-Dagan'a atfedilen "İddin-Dagan A ilahisi" adlı metinde Assinnu ve Kurgarruların Tanrıça İnanna kültü kapsamında gerçekleştirilen tören alayında yer aldıkları "*vücutlarının sol tarafında kadın kıyafetleri, sağ tarafında ise erkek kıyafetleri ile onlar yürürler*" biçiminde ifade edilmektedir. Eski Babil Dönemi'ne ait İstar kültüne ait "İstar- Louvre" olarak adlandırılan bir metinde ise Assinnu'nun bu kült kapsamındaki ritüelde hem kadın hem de erkeklere ait gereçlerle yer aldığı belirtilmektedir.⁶

Eski Babil Dönemi'ne ait iki dilli "úru.àm.ma.ir.ra.bi" adlı ağıt metninde sag.ur.sag (Assinnu) *ramkūtu*(=arınma) ifadesiyle "arındıranlar" biçiminde geçmektedir. Orta Asur Dönemi'ne ait bu ifade ile paralellik arz eden başka bir belge ise büyü (hastalık iyileştirme) ritüeli ile ilgilidir. Bu belgede: Assinnu, *inhu* şarkısı⁷ (ağıtını) söyleyerek Tanrıça Gula'nın (heykeli) önüne konan ekmeği alıp ağıt seslendirir vaziyette odadan ayrılmakta ve ekmeği kapının dışına çıkarmaktadır. Ekmek ile birlikte hastalığın da kapının (hanenin) dışına çıkarıldığına inanılan bu ritüel, Assinnu'nun seslendirdiği ağıt eşliğinde gerçekleştirilmektedir.⁸

Yeni Asur Dönemi'ne ait bir belgede de çeşitli çalgılarla karşımıza çıkmaktadırlar. Arbella Kenti İlahisinde Assinnu ve Kurgarru müzikal etkinlikte ve bir arada yer almaktadır: "*Pigu çalmaya hazırlanır (akort edilir), Asinnu'nun liri akort edilir, Kurgarru'nun akort edilir/hazırlanır, Kulmašitu(m)'un şarkısı için akort edilir.*"⁹

II. Sargon Dönemi'ne ait Tanrıça Nanna İlahisinde ise sadece Kurgarru çeşitli çalgıların ardından zikredilmektedir: "*Maharetli müzisyenler onun karşısına oturtulur; lir, küçük arp, çan tokmağı, obua, uzun - [kavalların]çalgıcıları. Kurgarru onun yüreğini iğ, kırbaç ucu ve tatlı [.....]ler ile siler.*"¹⁰

Yeni Asur Dönemi'ne ait başka bir belgede, Assinnu ve Kurgarru doğrudan üflemeli çalgılar ile ilişkilendirilmektedir: "*[annû] ša assinnu imanni*= Assinnu tarafından götürülür/nakledilir" ifadesiyle başlayan metnin devamında Assinnu ve Kurgarru'nun, üflemeli çalgılar eşliğinde şarkı

⁶ ETCSL : 2.5.3.1.; Svard and Nissinen, 1992, s. 388.

⁷ Dahlia Shehata, *Musikerund ihr VokalesRepertoire*, Universitätsverlag Göttingen, 2009, s. 100-103: Orta Asur Dönemi'ne ait bir şarkı listesi olan KAR 158 adlı belgede de geçen Akadca *inhuyani* (inleyen kişi (nin) şarkısı), ağıt kategorisindeki şarkıları ifade etmektedir.

⁸ Svard and Nissinen, 1992, s. 387-382: Görevli listelerinde ve iki adet Mari mektubunda Assinnu'nun kehanet ile ilişkisine de işaret edilmektedir. Orta Babil Dönemi'ne ait Erimhuş listesinde (Erimhuş 3 169-72; MSL 17:51) Assinnu ve Kurgarru yine ardışık olarak büyücü, kâhin, falcı gibi diğer kült görevlileri arasında sıralanmaktadır.

⁹ SAA: 03: 008 (12-15)

¹⁰ SAA: 03: 004 (7-11)

söyleyerek Babil’de İstar Tapınağının her iki yanından ve birlikte ilerledikleri ifade edilmektedir.¹¹

Kutlamaları ile İlgili Belgeler

İstar Tapınağında yapılan Akitu kutlamalarına ait Yeni Asur Dönemi’ne ait bir metinde aslan avı ve zafer kutlaması anlatılmaktadır. Savaşın ve av sahnelerinin kült görevlileri tarafından canlandırıldığı törende Assinnu ve Kurgarru da kültteki yerlerini almaktadırlar:¹² “*Sarrānu’lar*¹³ yüzlerini düşmana dönerler. Onlar hem (şarkı/marş) mırıldanır hem dans ederler. Kurgarru “savaş benim oyunum” diye şarkı (ağıt) seslendirir, Assinnu ağıtı devralır ve ...”¹⁴

Şebat ayında Asur Tapınağında yapılan bir ritüele ait metinde kralın da katıldığı bu törenin/kutlamanın on dokuzuncu gününde adakların, sunuların yapıldığı pek çok eylem ve ritüel anlatılmaktadır. Törende Kurgarru’nun da görev aldığı öğrenilen belgenin ilgili bölümü, (beş satır) kırık olduğu için törende/kültte nasıl bir görevle yer aldığı anlaşılamamaktadır.¹⁵

İdari Belgeler

Assinnu ve Kurgarruların saray/tapınakla bağlarını gösteren, saray/tapınağın resmi görevlileri olduklarına dair idari belgeler de mevcuttur. Mari mektupları arasında Şelebum ve Ili-Haznaya adlı iki Assinnu, Annunitum Tapınağı’nın görevlileri arasında karşımıza çıkmaktadır. Başka bir belge de Orta Asur Dönemine ait Kar-Tukulti-Ninurta’da İstar Tapınağı’na ait görevlilere yapılan ödemelerin yer aldığı bir listedir. Bu listede tayin alan görevliler arasında Assinnular da yer almaktadır.¹⁶

Kral Tukulti-Ninurta Dönemi’ne ait çeşitli tapınaklar ile saray ve tapınak personeline verilecek ücret ve ürünlerin yer aldığı bir direktif metninde: “...5 *bán*¹⁷ *Šarrat-nīpa tapınağı rahiplerine, 5 bán baş müzisyene 5 bán baş Kurgarru’ya...*” kaydı ile Kurgarruların şefine yapılacak ödeme belirtilmektedir.¹⁸

¹¹ Svard and Nissinen, 1992, s. 387.

¹² SAA: 20: 018

¹³ CAD: s:178-363: Anlamı tam olarak bilinmeyen bu ifade, Hurri Tanrısı Sarānu ismiyle benzerlik göstermektedir. Belgelerde Sukukūtu, sukukku, ^DLisikūtu, ^DSaranāte kullanımlarıyla da karşılaştırılan tüm bu kavramlar, Hurrice kökenlidir.

¹⁴ SAA: 20: 018 (16-18)

¹⁵ SAA: 20: 002 (17)

¹⁶ Svard and Nissinen, 1992, s. 386.

¹⁷ CAD: s: 420; https://www.google.com/searchq=tureng+online+dictionary&sca_esv: Akadca sütü olarak geçen ifade, özel veya standart bir ölçü ve hacim birimi olarak ifade edilmektedir. İngilizce seah olarak kullanılan bu kavram, yaklaşık 8,5 litreye tekabül eden İbrani hacim ölçüsü olarak geçmektedir.

¹⁸ SAA: 12: 068 (22-23)

Konuya dair idari belgelerden biri de Kurgarru'nun müzikle ilişkisini yansıtan Yeni Asur Dönemi'ne ait saray mensubu görevlilerin kaydını oluşturan bir listedir. Kral Asarhaddon Dönemi'ne ait olması muhtemel bu listede farklı etnik kökenlere mensup kadın müzisyenler kayıtlıdır ve buna göre; otuz altı Arami, on beş Kassit, yedi Asurlu, x sayıda Tyreli, on beş Kuşlu, x sayıda Kassitli, x sayıda KUR.GAR.RA (Kurgarru), üç Arpad, iki Hititli olmak üzere 96 kadın müzisyen ve onların yardımcılarıyla birlikte 140 kadın görevli sıralanmaktadır. Kadın müzisyenlerin kayıtlı olduğu bu görevli listesinde KUR.GAR.RA'nın MÍ (=kadın) determinatifi ile yazılı olduğu görülmektedir.¹⁹

Yeni Asur Dönemine ait Ziyaret Tepe'de (Tuşhan) ele geçen bir belgede ise bir Assinnu (LÚ.SAL), Ninive'deki İstar Tapınağına bağlı bir kâtip olan Sâsî adlı biri tarafından satın alınmaktadır.²⁰

Babil'de ele geçen Helenistik Dönem'e ait iki metinde Assinnu ve Kurgarrular, Tanrıça Narudu ve İstar kültü ile ilişkilendirilmekte ve kültteki faaliyetleri karşılığında diğer müzisyenlerle birlikte kendilerine altışar şekel gümüş ödendiği ifade edilmektedir.²¹

Assinnu - Kurgarru'nun Kalû²² ve Pilpilû²³ ile İlişkisi ve Cinsiyetlerine Dair Belgeler

Assinnu ve Kurgarruların Tanrıça İstar kültü ile ilişkileri, kültte üstlendikleri rol, görev ve cinsel kimliklerine dair veri içeren edebî belgelerin başında “Tanrıça İnanna (İstar)’nın Yer altı Dünyasına/Ölüler Diyarına İnişi” mitosunu Sumerce yazılmış metninde Tanrıça İstar’ı ölüler diyarından getirme görevi kur.gar.ra (Kurgarru) ve gala.tur (küçük gala/kalatur)’a verilmiştir. Mitosun Akadca yazılmış metinlerinden Asur’da ele geçen Orta Asur Dönemi’ne ait bir metinde

¹⁹ SAA: 07: 024 (13)

²⁰ Simo Parpola, “Cuneiform Texts From Ziyaret Tepe (Tuşhan) 2002-2003”, *StateArchives of Assyria Bulletin*, vol. XVII, 2008, s. 45-48.

²¹ Svard and Nissinen, 1992, s. 387.

²² CAD: k: s. 91; E. Ebeling and B. Meissner, (ed.) “Musik” Reallexicon der Assyriologie 8 1/2 1993, s. 469. Sumerce GALA, Akadca Kalû, ağıt rahiplerini ifade etmektedir. Eski Mezopotamya’da müzisyenlik kurumu ve kavramına dair en yaygın iki mesleki terim NAR (Akadca Nâru/m) ve GALA (Kalû)’dır. Eski Mezopotamya’da müziğin türüne göre övgü ilahileriyle neşeli şarkıları seslendiren NAR (Nâru/m) ve ağıtlarla duaları seslendiren GALA (Kalû) olmak üzere iki müzisyen sınıfı mevcuttur. Müziğin türüne göre temelde iki müzisyen sınıfı mevcut olmakla birlikte (GALA “kalû” =ağıt şarkıcısı, GALA.MAḤ/LÚ.GİS.DÚR“k/galamāhu”= baş ağıt şarkıcısı, GALA.TUR “kalaturru”=küçük (çırak/kıdemsiz) ağıt şarkıcısı, GALA.ZÉ.È “āşû”= solo şarkıcı, GALA.SİR.DA “āşû kişri” = grup şarkıcı) hiyerarşik ve müziğin koro veya solo gibi icra biçimine göre her bir müzisyen sınıfı, kendi içinde farklı sınıf ve gruplar barındırmaktadır.

²³ CAD: p: s. 378: Tapınakta tören veya festivalde performans sergileyen bir tapınak görevlisi.

Tanrıça İştar, bir GALA (Akadca Kalû) tarafından; Ninive’de ele geçen Yeni Asur Dönemi’ne ait bir metinde ise bir Assinnu tarafından Yer altı Dünyasından kurtarılmaktadır.²⁴

Metnin Sumerce versiyonuna göre yer altında tutsak edilmiş İştar’ın tekrar yeryüzüne çıkarılması yani dirilmesi için Tanrı Enki, tırnakları arasındaki çamurdan bir Kurgarra ve bir Kalatur olmak üzere iki insan yaratır. Enki, bu iki varlığa ölü kadını (Tanrıça İştar) diriltecek yaşam taşıyan büyülü malzemeyi/taamı verir ve orada yerine getirmeleri gerekenleri öğretir. Kurgarra ve Kalatur, ölüler diyarına indiklerinde ölüler diyarının kraliçesi Tanrıça Ereškigal’i yatakta saç baş dağınık, çıplak vaziyette ve doğum sancıları içinde göreceklidir. Enki, “doğuran annenin” lütfedip iyilik yapması için Kurgarru ve Kalatur’un da onunla acı çekiyormuş gibi inleyip çığlık atmalarını öğretir. Bu görev gerçek kadınlara verilemezken aynı zamanda Yer altı kraliçesinin yatak odasına hiçbir erkeğin de girmemesi gerekmektedir ki işte Kurgarru ve Kalatur bu görev için özel olarak yaratılmışlardır. Çünkü sadece kadın görünümlü erkekler Ereškigal’in doğumunu izleyebilmekte sancılarına ve acısına eşlik edebilmektedir. Mite göre Tanrıça bu özdeşim ve ilgiden etkilenerek tanrılar dünyasından mı insanlar dünyasından mı geldiklerine emin olamadığı bu varlıkların isteğini yerine getirmekte ve Tanrıça İştar’ın ölü bedenini, Kurgarru ve Kalatur’a vermektedir.²⁵

Tanrıça İştar’ın Yer altı Dünyasına İniş mitosunda anlatılan durumla paralel olarak bu kültürte üstlendikleri göreve dair bilgi veren edebî metinlerde önceki başlık altında da ifade edildiği üzere İddin-Dagan A ilahisinde Assinnu ve Kurgarruların vücutlarının sol tarafında kadın kıyafetleri, sağ tarafında ise erkek kıyafetleriyle; İştar- Louvre İlahisinde ise kadın ve erkeklere ait gereçlerle hem kadın hem erkek cinsiyet özelliklerini bir arada barındıran görünümleriyle kültürde yer aldıkları görülmektedir.

Bahsi geçen belgelerde Assinnu ve Kurgarru, cinsiyetleri ile ilgili “iki cinsiyete ait özellikleri” bir arada barındırması itibarıyla ele alınırken Erra Mitosunda ise cinsiyetlerinin “değiştirilmiş” olduğu ifade edilmektedir.²⁶

“Anu ve İştar’ın kenti olan Uruk’ta Kezrêtu- kadınları, Šamhatu ve Harimtu’ların kenti

İştar’ın eşsiz bıraktığı, kendi merhametine bağlı kalsınlar diye

Şutulu erkekler ve kadınlar bağıra çağıra

Erkekliklerini kadınlaştırdığı Kurgarrular, Assinnular²⁷,

²⁴ Ilan Peled, “Assinnu and Kurgarru Revisited”, *Journal of Near Eastern Studies*, 2 (73), 2014, s. 283.

²⁵ Jean Bottero ve Samuel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, çev. Alp Tümerkin Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2017, s. 330-31.

²⁶ Bottero ve Kramer, 2017, s. 804.

İştar'ın insanlara (erkeklerle) korku salmak (hürmetkar kılmak) için erkekliklerini kadınlaştırdığı

Hançer taşıyanlar, bıçak taşıyanlar, şişler, çakmak taşından kesiciler... ”²⁸

Tanrıça İştar'ın Yer altı Dünyasına İnişi mitosunda görülen ve başka belgelerde de karşılaşılan dikkate değer hususlardan biri de Assinnu ve Kurgarru'nun *Kalû* ve *pi.il.pi.li/pi.li.pi.li.bal* (*Pilpilû*) ile nitel benzerlik ve bağlantısıdır. Söz konusu mitin Sumerce yazılmış metninde KUR.GAR.RA (Kurgarru) ve GALA.TUR (Kalatur) tarafından üstlenilen görev, Asur Dönemi belgelerinde Assinnu tarafından yerine getirilmektedir.

Tanrıça İnanna tarafından “dönüştürülmüş/değiştirilmiş” cinsel kimliğe sahip olarak tanımlanan Kalû ve *pi.li.pi.li/Pilpilû*, “ve Ebih” mitosunda da Kurgarru ile birlikte ve benzer nitelikte yer almaktadır.

Tanrıça İştar'ın *pi.li.pi.li/Pilpilû*'yu “değiştirdiği” ifade edilen bu mitsel anlatıda hançer ve kılıç verilen Kurgarrular, S.N. Kramer tarafından “dönmeler” olarak; def ve lilis davullarının verildiği GALA (Kalû) da “eşcinsel” olarak tercüme edilmiştir. Mitin ilgili satırları (II. 171- 175) şöyledir:²⁹

“Bir saray inşa ettim ve çok daha fazlasını yaptım.

Sarsılmaz bir taht koydum kendim için

Dönmelere (Kurgarru'ya) hançer ve kılıç verdim.

Eşcinsellere (Gala/Kalû'ya) def ve lilis davullarını verdim.

Travestilerin (Pilpilû), ki ben onun başını değiştirdim. ”³⁰

Edebî belgelerin yanı sıra Eski Babil Dönemi ve Yeni Asur Dönemi'ne ait çok çeşitli meslek gruplarının yer aldığı tek dilli ve iki dilli Lú (görevli/şahıs) listelerinde kadın din görevlileri, NAR (ağıt dışındaki şarkı ve ilahileri seslendiren müzisyenler) ve GALA (ağıt kategorisine ait kadın ve erkek müzisyenler) kadın ve erkek kült görevlileri, falcı, kahin, dokumacı, yılan terbiyecisi, büyücü gibi görevlilerin yer aldığı listelerde çoklukla Assinnu ve Kurgarru art arda yer alırken bu listelerden Yeni Asur Dönemi'ne ait bir belgede SAG.UR.SAG= assinnu ve *pi.il.pi.li* = assinnu karşılığında bir kullanım söz konusudur.³¹

²⁷ Bottero ve Kramer, 2017, s. 804.; Peled, 2014, s. 288: Bottero ve Kramer tarafından “eşcinseller ve travestiler” olarak tercüme edilen bu kavramlar Peled'in eserinde (Assinnu and Kurgarru Revisited”, *Journal of Near Eastern Studies*, 2 (73), 2014, s. 288) “Kurgarrular ve Assinnular” olarak geçmektedir. Ayrıca S. N. Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar*, çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yay., İstanbul 2002, s.129: Kurgarru ve Sagursag ifadeleri “hadım” olarak tercüme edilmiştir.

²⁸ Bottero ve Kramer, 2017, s. 804; Peled, 2014, s. 288.

²⁹ Peled, 2014, s. 291-92; Bottero ve Kramer, 2017, s. 255.

³⁰ Peled, 2014, s. 291-92; Bottero ve Kramer, 2017, s. 255. “Eridu İçin Ağıt” adlı metinde de “değişen pilpilû” ifadesi geçmekte ve aynı duruma işaret edilmektedir.

³¹ Svard and Nissinen, 1992, s. 381.

Yeni Asur Dönemine ait uzun bir Sumerce-Akadca, Akadca-Akadca bir sözlük listesinde ise Assinnu, Kurgarru ve GALA (Kalû) doğrudan ilişkilidir:

lû.[ur.sal]=ku.[lu].’u=*kulu’u*

lû.[ur.sal]=[as.in].nu=*assinnu*

lû.[x x]=[kur].ġar.ru= *kurgarrû*³²

Bu liste ile epey yakınlık arz eden Nippur yönetim arşivinden elde edilen ve Yeni Babil Dönemi’ne tarihlenen başka bir listede de kurgarru=kulu’u=lû.ur.sal=sinnišanu (=kadın-erkek/kadın gibi) eşitliği görülmektedir.³³

Pilpilû’nun cinsiyetine dair kullanılan ifadeler, sözlük ve şahıs listelerindeki özdeş kullanımlar ve Tanrıça İstar kültü ile ilişkisi, Assinnu, Kurgarru ve Kalû ile bağlantısını ortaya koymaktadır.

İlan Peled, bu hususta bazı araştırmacıların, Pilpilû’nun Assinnu ile özdeş olması gerektiğini ifade ederken bazı araştırmacılarınsa onu, edebî belgelerde vurgulanan “değiştirilmiş cinsiyet” kimliği ile -karşı cinse ait kıyafetler veya hadım etme işlemiyle kesin olarak cinsiyet değiştirmiş-Tanrıça İstar kültüne mensup ayrı bir görevli olarak değerlendirdiklerini ifade etmektedir.³⁴

Assinnu ve Kurgarruların GALA (Kalû) ile bağlantısı, kült etkinliği ve Eski Mezopotamya inanç organizasyonu içindeki konum ve görevlerinin anlaşılması hususunda önem arz etmektedir. Kült kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerde başta müzikal faaliyetler -sözlü veya enstrümantal gibi- olmak üzere dans, oyun ve çeşitli canlandırmalarla yer alan Assinnu ve Kurgarru’nun, Kalû ile bağlantısından hareketle ağıt kategorisine mensup müziğin icrasını gerçekleştirdiklerini söylemek mümkündür. Bu görevlilerin geçtiği neredeyse tüm personel listelerinde Assinnu ve Kurgarru’nun NAR sınıfına mensup müzisyenlerin değil ifade edilen GALA (Kalû) sınıfına mensup müzisyen gruplarının hemen ardından yer aldıkları görülmektedir.³⁵

Theo Krispijn, GALA (Kalû) sözcüğünün “kadınların dili” anlamında tercüme edildiğini ve GALA (Kalû)’nın iğdiş edilmiş (hadım edilmiş) kişiler arasından seçilen, kadın sesiyle eşit bir ses tonuna sahip erkek bir tenor olması yönünde bir iddianın varlığından söz etmektedir.³⁶

³² Svard and Nissinen, 1992, s. 383.

³³ Svard and Nissinen, 1992, s. 382.

³⁴ Peled, 2014, s. 291-92.

³⁵ MSL 12:102-3; MSL 12: 134-135; MSL 12:225-226.

³⁶ Theo Krispijn, “Music in School and Temple in the Ancient Near East Netherlands” *What Was Old Is New Again A Meeting of Art and Scholarship ZKM Center for Art and Technology*, 21 (23), 2008, s. 3.

İlan Peled, GALA (Kalû)'nın III. Ur Dönemi'ne ait bazı idarî listelerde verdiği hizmet veya sergilediği performans karşılığında ücret alan, kadın personel ve erkek şarkıcılarla birlikte anılan bir görevli olarak görüldüğünü, ağıt seremonilerinde ağıt yakma/seslendirme işinin başlangıçta kadınlar tarafından yürütülürken bu işin, daha sonra GALA (Kalû) tarafından üstlenildiğini ifade etmektedir. Bazı ağıtlar, Sumercenin narin, güzel, latif söyleyiş anlamına gelen EMESAL diyalektiği ile okunan bölümleri GALA (Kalû) tarafından icra edilmektedir. EMESAL, ağıt okunurken şarkıcının çıktığı en yüksek ve tiz bölümü ifade etmektedir ki bunların ince ve tiz bir ses gerektirdiği için kadınlar tarafından seslendirilmesi gerekirken Peled, bu rolün GALA (Kalû) tarafından üstlenilmesini Tanrıça İstar ile ilişkilendirmektedir. Ona göre GALA (Kalû)'nın gerek ağıttaki gerekse kült içindeki etkinliğinin artması, aşk (=cinsellik, erotizm) ve savaş tanrıçası İstar'ın iki karşıt gücü barındırması ile ilgilidir. Tanrıçanın iki karşıt gücü barındıran kimliği, onun kültüne dair etkinliklerde kadın ve erkeği, iki karşıt cinsiyeti bir arada barındıran bir durumun simgesi olan GALA (Kalû)'yı öne çıkarmıştır.³⁷

Assinnu ve Kurgarru adlı görevli/müzişyenlerin, listelerde GALA (Kalû) sınıfına mensup müzişyenlerin ardından yazılmış olmaları, bazı etkinliklerde gerçekleştirdikleri müzikal performansın ağıt olduğunun belirtilmesi, edebî ve mitolojik metinlerin toplumsal ve tarihsel olarak farklı nüshalarında aynı görev veya isimle adlandırılmaları, cinsel kimliklerine dair benzer tanım ve göndermelerin varlığı, GALA ile aralarında -mevcut belgeler nasıl bir ilişki olduğunu belirlemede yetersiz olsa da- önemli bir bağlantının varlığına işaret etmektedir.

Gerek söz konusu görevliler arasındaki ilişkiye dair gerekse de Assinnu ve Kurgarru'ya dair -sözlük listeleri, şahıs listeleri, edebî ve kült belgeleri- bilgi veren tüm belgeler, bu görevli sınıflarının, “erkekliğin (zıkrûtu) kadınlığa (sinnişûtu) dönüştürülmesi”, “kadın-erkek”, “kadın gibi (kadınsı)” tanımlarla ifade edildiğini göstermektedir. Bu hususta Yeni Asur Dönemi'ne ait içerdiği ifade ile ilgili hâlihazırda özgün bir örneği oluşturması bakımından da ayrı bir önem arz eden dikkate değer bir belge mevcuttur.

Assinnu ifadesinin tüm belgelerde logografik yazılışının tam karşılığı (lû)ur-munus (= sinnişûtu) “erkek-kadın/kadınsı” olarak geçerken Yeni Asur Dönemi'ne ait bir sözlük listesinde malku = šarru”assinnatum” sözcüğüyle karşılaşılmaktadır. Bu sözcüğünün karşısında/karşılığında ise ugabtu sözcüğü geçmekte ve diğer kadın tapınak görevlileri olan šamhatu, nadîtu, uppuštu, qadištu ve entu ile ilişkilendirilmektedir. Mevcut belgelerde,

³⁷ İlan Peled, “Visualizing Masculinities: The Gala, Hegemony and Mesopotamian Iconography”, *Near Eastern Archaeology*, (79) 3, 2016, s. 158-59.

Assinnu, dişil yazılış formunda “assinnatum” olarak geçmemekte ve Lú=ša listelerinde de bu tapınak görevlileriyle doğrudan ilişkilendirilmemektedir. Özgün örnekteki “assinnatum” yazılışının kesin sebebi bilinmese de mevcut veri, Assinnu’nun cinsiyet tanımlamasında belgelerdeki ifadesiyle dönüştürülmüş bir kimliği ifade ettiğine işaret etmektedir.³⁸

Yukarıda bahsi geçen Assinnu, Kurgarru ve GALA (Kalû)’nın ilişkisine dair bilgi veren Yeni Asur Dönemi’ne ait Sumerce-Akadca, Akadca-Akadca sözlük listesinin sol sütununda ise Assinnu ve Kurgarru, kahin ve büyücü gibi diğer kült görevlileri ile birlikte “a.zí.nu= pilpilû= assinnu= kurgarru= ararû= kalu’u” biçiminde geçmektedir. Bu listede ilk kez görülen a.ra.ru.u= ararû ise “erkek fahişe” olarak tanımlanmaktadır.³⁹ Söz konusu tanımlamaya dair iki belge daha mevcuttur. Yeni Asur Dönemi’ne ait Ninive’de ele geçen bu iki sözlük listesinde “LÚ.UR.SAL= assinnu = erkek kült fahişesi” ve “asinnu = sinnišannu = erkek kült fahişesi” kullanımlarıyla karşılaşılmaktadır.⁴⁰

Konuya dair bilgi veren edebî metinler, kült belgeleri, idarî belgeler, sözlük ve görevli listelerinin yanı sıra bir belge grubu daha mevcuttur. Bu belge grubu, Assinnu’nun cinsiyetiyle birlikte cinsel yönelimine ilişkin de veri sunmaktadır. Kehanet metni *šumma ālu* serisinin 104. Tableti, (CT 39 44: 13 ve CT 39 44:15) metinleri, araştırmacılarca Assinnu’nun “pasif eşcinsel”, “aseksüel ve cinsel olarak pasif veya iktidarsız” ifadeleriyle tanımlanmasına neden olan veriler içermektedir.

Bu metinlerden (CT 39 44:15)’te: “*Bir adam hapishanede erkekliğe karşı heyecan duyar ve bir Assinnu gibi erkekliğin ilişkisinden mahrum kalırsa, o sıkıntı içinde felaketi yaşayacaktır.*” biçiminde ifade edilen durumdan Assinnu’nun eril cinsel güçten yoksun olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹

(CT 39 44: 13)’te ise çeşitli erkeklerle gerçekleşen cinsel ilişki ve neticesi konu alınmaktadır. Buna göre:

“Eğer bir adam kendi statüsünden/sınıfından biriyle arkadan birleşme yaşarsa, o, kendi statü/sınıfında yönlendirici olacaktır.”

“Eğer bir adam bir Assinnu ile cinsel birleşme yaşarsa, o (cinsel) sıkıntısından kurtulacaktır.”

³⁸ Peled, 2014, s. 292-93; Svard and Nissinen, 1992, s. 392.

³⁹ Svard and Nissinen, 1992, s. 383; CAD: a2: 234.

⁴⁰ MSL 11: 039; MSL 12: 225

⁴¹ Peled, 2014, s. 293-94; Ilan Peled, “šumma ālu assinnu or not assinnu”, N.A.B.U., vol.1, 2017, s. 31.

“Eğer bir adam bir Gerseqqû ile cinsel bir birleşme yaşarsa o, tüm yıl boyunca cinsel yoksunluk içinde olacaktır.”

“Eğer bir adam evin erkek kölesi ile cinsel birleşme yaşarsa, o, sıkıntı içinde olacaktır.”⁴²

Belgelerin Değerlendirilmesi

Assinnu ve Kurgarru adlı kült görevlilerine dair bilgi veren yazılı belgelerden -edebî metinler, sözlük listeleri, tapınağa ait görevlilerin ve onlara yapılan ödemelerin kaydedildiği görevli ve tayın listeleri, külte dair belgeler ve kehanet metinleri- Tanrıça İnanna (İştar) kültüne mensup oldukları ve bu kült kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerde başta müzikal faaliyetler olmak üzere oyun, dans ve külte ilgili çeşitli durumların canlandırılması gibi sanatsal görevler üstlendikleri anlaşılmaktadır. Külte dair bazı etkinliklerde çeşitli çalgıları icra ettikleri görülürken gerek kült gerekse büyü ve kehanete dair bazı etkinliklerde ise ağıt türüne mensup sözlü müziğin icracıları olarak yer aldıkları görülmektedir.

Bu görevlilere dair bilgi veren belgelerde gerek onlara dair kullanılan ifadeler gerekse de kült etkinliği içerisinde üstlendikleri rol ve role ilişkin betimlemeler, Assinnu ve Kurgarruların mensubu oldukları cinsiyet ve cinsel kimlik ile gündeme gelmelerine neden olmuştur. Bu hususta hadım (kastrati), eşcinsel, androjen, aracinsiyetli, hermafrodit (çift cinsiyetli), transseksüel (cinsiyet değiştirmiş), travesti, aseksüel, biseksüel, erkek kült fahişesi gibi tanımlamaların yapıldığı bu kült görevlileri, CAD’da “Tanrıça İştar tarafından erkekten kadına dönüştürülmüş, kadınlaştırılmış müzisyenler” ve “kadın-erkek” tanımlarıyla karşımıza çıkmaktadır.⁴³

Brigitte Groneberg ve Stephan M. Maul’e göre Assinnu ve Kurgarrular, trans/-bi-/a/seksüel bir kimlikle Tanrıça İştar kültüne ait ritüellerde kadınsı görünüm ve tavırlarıyla külte istenen coşku ve havayı yaratmak için performans sergileyen kült görevlileridir. Richard A. Henshaw ise bir çeşit kültüsel drama görevlisi olarak özel bir görevli sınıfını oluşturduklarını, çift cinsiyet, eşcinsel, aseksüel (veya cinsel güçsüz/iktidarsız) cinsiyet kategorilerinden herhangi birine mensup, genel ya da hâkim cinsiyet tanımının (normun) dışında olan “anormal cinsiyetteki” kişiler olduklarını ifade etmektedir. Gwendolyn Leick, Assinnu ve Kurgarru’yu Tanrıça İştar’ın himayesindeki “belirsiz cinsiyetliler” olarak tanımlamaktadır. Bu iki kült görevlisine dair “kült eşcinselleri” veya “erkek kült fahişeleri” tercümeleri

⁴² Peled, 2014, s. 293-94; Peled, 2017, s. 31.

⁴³ Sophus Helle “Only in Dress?” Methodological Concerns Regarding Non-Binary Gender”, *Gender and Metodology in Ancient Near East*, 2018, s. 42.
CAD: a2:341-342; CAD: k: 557-558.

de yapılmış ancak bu duruma Simo Parpola ve Pirjo Lapinkivi karşı çıkarak Assinnu ve Kurgarru’yu “ne eşcinsel ne de kült fahişesi, İstar tapınımı içindeki kült görevlileri” olarak tanımlamışlardır. Parpola ve Lapinkivi’ye göre bu kült görevlisi, Tanrıçanın Yer altı Dünyasına İnişi mitosuyla ilintili olarak oluşan yas ve kasvet havasını ağıtlar yakarak ve durumu gerçekçi kılmak için gerekli hâllerde ağlama, acı çekme, çeşitli trans hâlleri gibi rollerle bir nevi kült drama performansını yerine getirmektedirler. Bu görevlilerin kültteki cinsiyet rollerinin ise esasında Tanrıçanın doğasına özgü ikili cinsiyet yapısına dayandığını ifade etmektedirler. Julia Assante’ye göre bu kült görevlilerinin biyolojik veya ruhsal/toplumsal cinsiyet farklılığı mevcut olup ikili veya belirsiz cinsiyet özelliğine sahip oldukları yadsınamamakla birlikte ona göre ara cinsiyet veya üçüncü cinsiyet kapsamındaki bu görevliler, Tanrıçanın insanların kaderini ve cinsiyetini değiştirebilme gücünü veya özelliğini temsil etmektedir.⁴⁴

Ilan Peled de bu hususta Tanrıça İstar’ın karşıt güçleri/özellikleri ve karşıt iki cinsiyeti bir arada barındıran doğasına vurgu yapmakta Assinnu ve Kurgarru’yu Tanrıça İstar’ın eril ve dişi özellikleri bir arada barındıran yönüyle ilişkilendirmektedir. Ona göre her iki karakter, birbirinin karşılıklı yansımaları oluşturmakta ve Assinnu, İstar’ın dişi yanını; Kurgarru ise eril yanını yansıtmaktadır. Peled, bu husustaki verilerin, kült performansı esnasında Assinnu’nun kadınsı; Kurgarru’nun ise eril özellikler taşıyan bir role işaret ettiğini ve Assinnu’nun “pasif eşcinsel” olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir.⁴⁵

Assinnu ve Kurgarruların, mevcut belgeler ışığında Eski Mezopotamya dinî ve sosyal ritüellerinde teşkil ettikleri yer ve rolün tespiti, çalışmanın esasını oluşturmaktadır. Ancak bizzat mensubu oldukları cinsiyet özellikleri ile gündeme gelen bu görevlilerin özelinde cinsiyet olgusunun, araştırmacılarca bu görevlilere atfedilen ifadelerin ve konunun daha iyi anlaşılması hususunda cinsiyet ve ilgili kavramların ana hatlarıyla açıklanmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Cinsiyet, biyolojik olarak 23 kromozom taşıyan üreme hücrelerinin XX (kadın) veya XY (erkek) olma durumuyla oluşmaktadır. Bu standart durum, insanların büyük bölümünü kapsamakla birlikte istisnalar mevcut olup bu biyolojik standart, her insanda aynı olamamaktadır. Standart “kadın veya erkek” cinsiyetlerden birine değil, her ikisine de sahip bu insanlar, “ara cinsiyetli/cinsiyet geçişli (transgender)/üçüncü cinsiyet/belirsiz cinsiyetli” gibi kavramlarla adlandırılmaktadır. Ara-cinsiyetlilik, standart bir cinsiyet

⁴⁴ Svard and Nissinen, 1992, s. 374-75.

⁴⁵ Peled, 2014, s. 283-84.

özelliği veya rolüne sahip olamama durumunu ifade etmekte ve kendi içinde pek çok farklı durum ve biçimi barındırmaktadır.⁴⁶

Doğuştan ara cinsiyetliliğin yanı sıra tarih boyunca pek çok kültür ve coğrafyada çeşitli gerekçelerle erkeklerin cinsel organları alınarak hadım etme (kastrati) işlemi gerçekleştirilmiştir. Hadım etme, tarih boyunca savaş esirleri, köleler, harem görevlileri, müzikal amaç gibi nedenlerle çoklukla zorla yapılırsa da kişisel talep doğrultusunda -bazı din görevlileri, cinsiyet değiştirmek isteyenler- gönüllü olarak da gerçekleştirilebilmektedir.⁴⁷

⁴⁶ Sevtap Metin-Adem Az-Hakan Ertin, “Kız mı Oğlan mı? Tıbbi, Etik ve Hukuki Yönleriyle Cinsiyet Gelişim Bozukluğu: Geleneksel Derleme”, *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, C. 3, S. 29, 2021, s. 436; Yaprak Engin Üstün, “Yaşamın Başlangıcı ve Doğum Öncesi Gelişim”, *Eğitim Psikolojisi*, ed. Alim Kaya, Pegem Yay., Ankara 2007, s. 38-42-43. Nihal Hatipoğlu, “Cinsiyet Gelişim Bozukluğuna Genel Yaklaşım”, *Cinsiyet Gelişim Bozuklukları*, TUD/ Türk Üroloji Akademisi Yay., İstanbul 2023, s. 1-6; Cengiz Kara, “Cinsiyet Kromozom Bozukluklarına Bağlı Cinsiyet Gelişim Bozukluğu”, *Cinsiyet Gelişim Bozuklukları*, TUD/ Türk Üroloji Akademisi Yay., İstanbul 2023, s. 15-19; William Haviland, Harald Prins, Dana Walrath, Bunny McBride, *Kültürel Antropoloji*, çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yay., İstanbul 2008, s. 294-298; Ayşegül Aral Altıok, “Kastrato Seslerin Müziksel Temsildeki Yeri”, *Porte Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1. İstanbul 2010, s. 21: Bazı insanlar, her iki cinsiyetin üreme ve cinsel organları/kromozomlarıyla doğarken bazı insanlarda dış cinsel organ kadın olmasına rağmen genetik cinsiyet erkek yönünde gelişmekte (Swyer Sendromu), bazı insanlar ise biyolojik olarak doğduğu cinsiyete duygusal veya psikolojik olarak ait olamamaktadır. Ara cinsiyetlilik kapsamındaki biyolojik temelli bazı durumlar, kromozomlardaki farklılık ve aksaklıklardan kaynaklanmakta ve tıbbi olarak kromozom bozukluğu bünyesinde değerlendirilmektedir. Bu durumun en yaygın örneklerinden biri Turner Sendromu’dur. XX olan biyolojik bir kadının eksik bir kromozom çifti ile sadece X ile dünyaya gelmesi ve dişi dış organa sahip olup yumurtalık barındırmaması nedeniyle üreme yetisinden yoksun olması durumudur. Kromozoma dayalı farklılık arz eden başka bir durum Klinefelter Sendromudur. Biyolojik olarak standart bir erkek yapısına (46 XY) fazladan bir X kromozomunun eklenmesiyle (47 XXY) oluşan sayısal genetik bozukluk sonucu, normalden küçük, gelişmemiş yumurtalar ve düşük erkeklik hormonu sentezi meydana gelmektedir. Ara cinsiyetlilikte kendine özgü bir sınıflı oluşturan kromozoma dayalı durumlardan biri de adını Yunan mitolojisindeki bir tanrıdan alan Hermafrodit - kadın psödohermafrodit ve erkek psödohermafrodit kullanımı da yaygındır- durumudur. 46 XY standart erkek cinsiyetinde doğan bir kişinin X kromozomunda oluşan aksaklık, erkeklik hormonunun (anrojen) duyarlılığını etkilemekte ve bu durum, androjen duyarlısızlık sendromu (ADS) olarak adlandırılmaktadır. Biyolojik olarak erkek (XY) doğup ADS barındıran bu kişiler hem kadın hem erkek cinsiyet organlarına sahiptirler ancak ikisi de tam ve işlevsel değildir. Assinnu ve Kurgarrulara da atfedilen kavramlardan olan travesti ve transseksüel ise çoğu zaman birbiriyle karıştırılan kavramlar olup travesti; karşı cinsin dış görünüşüne bürünme ve kıyafetlerini giyme durumudur. Transseksüel ise biyolojik cinsiyetine ait olamayan kişinin kalıcı bir işlemle -ameliyat, hormonal tedavi- başka bir cinsiyete geçmesi durumu olup bir cinsiyet kimliğini ifade etmektedir.

⁴⁷ Haviland- Prins- Walrath- McBride, 2008, s. 296-298; Altıok, 2010, s. 21

Konu ile ilgili bilgi veren şahıs listeleri, görevli ve tayın listeleri ile sözlük listelerinde Assinnu ve Kurgarruların “kadın-erkek” anlamı içeren logogram ile yazılı olmaları, ara cinsiyetlilik durumunun kanıtı olmakla birlikte mevcut belgeler, günümüzde pek çok farklı tanımla ifade edilen ara-cinsiyet sınıflarından hangisine dâhil olduklarını açıklamamaktadır.

Bu belgelerden “Tanrıça İnanna’nın Yer altına İnişi” anlatısında Kurgarru, Kalû (Kalatur) ve Assinnular, biyolojik cinsiyet standardına ait gerçek kadın ve erkek olmamakla birlikte aynı zamanda hem kadın hem de erkek özelliklerine sahiptirler. “Ara cinsiyet veya cinsiyet geçişi” bir durumun varlığını gösteren belge, cinsel pratiklerine dair herhangi bir veri içermediği için cinsel yönelimleriyle ilgili bir bilgi edinilememektedir. Ayrıca bu metinde hadım işlemine dair de bir kanıt bulunmamaktadır. Bu belgede “ara cinsiyet” kapsamında oldukları anlaşılan söz konusu görevlilerin, hadım, eşcinsel, hermafrodit gibi sınıflardan birine dâhil edilebilecekleri bir veri mevcut değildir.

Tanrıça İstar kültüne ait tören ve ritüellerde anlatıda bahsi geçen ağıtın icrası gerek seslendirilen ağıt gerekse canlandırma yoluyla mitteki duruma uygun duygu ve acı hissinin oluşturulması, bu görevlilerce yerine getirilen müzik, dans, belirli oyun ve durumların canlandırılması ile gerçekleştirilmektedir. Sözlü müzik icracılığının yanı sıra günümüz ifadesiyle bir nevi kültürel drama veya performans oyunculuğuna benzer bu etkinlikler, kadın görünümlü erkek (veya ne kadın ne de erkek) olan bu görevlilerce gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla bu kült görevini ifa etmek için bu özelliklere sahip ara cinsiyetli kişiler seçilmiş olmalıdır.

İfade edildiği üzere Assinnu ve Kurgarru adlı kült görevlilerinin gerek kült etkinlikleri gerekse de cinsiyetlerine dair veri içeren mevcut belgeler, hadım işlemine dair kesin bir kanıt içermemektedir. Müzisyen kimliklerinden yola çıkılarak müzikal amaç için gerçekleştirilmesi olası hadım işleminin Mezopotamya’daki gerekçesini de mevcut belgelerle tespit etmek güçtür. Müzikal amaçla gerçekleşen hadım etme işlemi (erkek çocukların ergenlik dönemine girmeden hadım edilmeleri), Hristiyan Doğu Kilisesinin V. yy’da kilise korolarında kadın sesini yasaklamasıyla *soprano* ve *mezzosoprano* ses elde etmek için kadınların yerine erkek çocukların korolara alınmasına neden olmuştur. Ancak çocuk sesinin uzun süreli olmaması ve belirli ses tonlarında yetersiz kalması ile bu uygulama gerçekleşmiştir.⁴⁸

Mezopotamya müzik sahasında kadınların varlığı, kadın sesi elde etmek için bu uygulamaya ihtiyaç duyulacak bir durumun olmadığına dair önemli bir veri

⁴⁸ Altıok, 2010, s. 21

oluşturmakla birlikte kastrati uygulamasıyla birlikte göğüs bölgesinde belirgin bir büyüme meydana gelmekte ve ses aralığı genişlemektedir. Bir nefeste çok sayıda notayı söyleyebilme veya bir notayı bir dakikadan daha uzun süre tutabilme becerisi gelişmektedir.⁴⁹ Buradan hareketle Assinnu ve Kurgarrulara kastrati işleminin uygulanmasına dair mevcut belgelerde herhangi bir veri olmamakla birlikte olası uygulamanın gerekçesi, kadın ses tonuna olan ihtiyaçtan ziyade ses aralığının genişliği amaçlanmış olmalıdır.

Assinnu ve Kurgarruların, İddin-Dagan A İlahisi ve İstar- Louvre İlahisinde belirtilen kült etkinliği esnasında hem kadın hem de erkek cinsiyetine ait kıyafet ve gereçleri aynı anda taşımaları, araştırmacılarca da ifade edildiği üzere günümüz cinsiyet tanımlamasında ve ara cinsiyet sınıflamasında “travestilik” olgusunu düşündürmektedir. Erra Mitosu ile İnanna ve Ebih Mitosunda ise Tanrıça İstar tarafından “değiştirilmiş/dönüştürülmüş” olarak ifade edilen bu kült görevlilerinin, ara cinsiyetli olmaları sebebiyle sadece dış görünüşleriyle mi (travesti) yoksa kalıcı biyolojik bir dönüşümü (transseksüel) mü ifade ettiğine dair kesin bir kanıt bulunmamaktadır. Araştırmacıların belgelerdeki “dönüştürülmüş/değiştirilmiş” ifadesinden hadım veya transseksüel tanımlaması yapmalarına rağmen söz konusu ifade dışında, bu görevlilerin cinsiyetinin biyolojik olarak değiştirildiğine dair bir veri bulunmamaktadır.

Assinnu ve Kurgarruların Tanrıça İnanna (İstar) kültü ile ilişkilerinin bir boyutunu da tanrıçanın insanların cinsiyetini değiştirebilme gücü veya özelliği oluşturmaktadır. Konu kapsamında “dönüştürülmüş” olduğu ifade edilen görevliler için yapılan tanımlamanın dışında Akad kralı Sargon’un kızı, rahibe Enheduanna’ya atfedilen “En Geniş Yürekli Hanımefendi” ilahisinin 120. satırında da Tanrıçanın bu özelliği: “*Bir erkeği bir dişiye, bir dişiye bir erkeğe dönüştürmek senin işindir, İnanna!*”⁵⁰ biçiminde ifade edilmektedir. Mensubu oldukları cinsiyet özelliği ile hem kadın hem erkek cinsiyetine dair özellikler içeren bu kişilerin, Tanrıçanın bu gücünün bir yansıması veya simgesi olarak kültte bulunmuş olmaları muhtemeldir.

Mevcut belgelerden Tanrıça İstar kültüründe ağıt seslendirme, çalgı icra etme, dans ve kültüel dair çeşitli oyunların canlandırılması gibi sanatsal etkinliklerle karşımıza çıkan Assinnu ve Kurgarru adlı görevlilerin, büyü ve kehanet ile ilişkisine dair bilgi içeren belgelerden -kahin ve büyücülerle birlikte anıldıklarını gösteren görevli listeleri, Eski Babil Dönemi’ne ait “*ûru àm.ma.ir.ra.bi*” adlı ağıt metni ve Orta Asur Dönemi’ne ait hastalık iyileştirmeyle ilgili bir büyü ritüeline ait metinde- söz konusu büyü

⁴⁹ Altıok, 2010, s. 22.

⁵⁰ Peled, 2014, s. 291.

ritüelinde Assinnu, “ağıt” performansı ile yer almakta ve seslendirdiği ağıt eşliğinde hastalığa şifa sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu hususta belirli bir hüküm ve genelleme oluşturacak yeterlilikte veri olmamakla birlikte bahsi geçen ritüelde olduğu gibi benzer temaya sahip durumlarda müzikal rol ve kimlikleriyle yer almış olmaları muhtemeldir.

Konuya dair belgeler arasında cinsel yönelim veya pratiklerine dair dolaylı veri içeren tek belge, *šumma ālu* serisinin 104. tabletidir. Farklı statülere sahip erkeklere dair eşcinsel ilişki ve sonuçlarının ele alındığı metinde (CT 39 44: 13) Assinnu’nun “pasif eşcinsel” sınıfa dâhil edilmesi mümkün görünmektedir.

Ancak pasif eşcinsel, hadım, aseksüel gibi tanımlamalar, Assinnu ve Kurgarru’nun üreme yeteneğinin olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir ki Nuzi’de ele geçen iki belge, Assinnu’nun çocuk sahibi olduğunu göstermektedir.⁵¹

JEN 7 no.689 ve JEN 3 no.260:13 numaralı belgeler aynı kişi ile ilgilidir. JEN 3 no.260:13’te: “*Tehiya, Assinnu Aku-šenni’nin oğlu, ok ve yay ustası*” ibaresi geçmektedir. Belgede adı geçen Tehiya’nın, Aku-šenni adlı bir Assinnu’nun oğlu olduğu belirtilmektedir. Gerek kült görevi ve müzik sınıfı gerekse de cinsiyet özellikleri bakımından Assinnu ve Kurgarru ile bağlantılı olan GALA (Kalû)’nın da çocuk sahibi olduğuna dair bilgi veren belgeler mevcuttur. Bu durum söz konusu görevlilerin hadım, aseksüel veya eşcinsel olma ihtimalini zayıflatmakla birlikte Ilan Peled, soyun devamının yaşamsal bir gereklilik olduğu Eski Mezopotamya’da evlat edinme yoluyla da çocuk sahibi olunabileceğini ifade etmektedir.⁵²

Mevcut belgeler içinde Yeni Asur Dönemi’ne ait sözlük listelerinde (*a.zi.nu*= *pilpilû*= *Assinnu*= *Kurgarru*= *ararû*= *kalû’u*) Assinnu, Sinnišannu, Kurgarru, Kalû ve Pilpilû karşılığında *a.ra.ru.u* = *ararû*= “erkek fahişe” ifadesi geçmektedir. Söz konusu ifadenin günümüzdeki anlamıyla örtüşebilecek herhangi bir veri olmamakla birlikte bu ifadenin o dönem için neyi veya hangi pratiği ifade ettiği de belirsizlik arz etmektedir.

Çalışmanın odağını oluşturan Assinnu ve Kurgarru adlı kült görevlilerine dair bilgi veren belgelerin tamamı yazılı belgelerden oluşmaktadır. Hâlihazırda konuya dair sadece iki figüratif eser bulunmaktadır.

Konuya dair ilk figüratif eser, Ur’da ele geçen Eski Babil Dönemi’ne ait pişmiş kilden bir kabartmadır. Ara cinsiyetlilik kapsamında bahsi geçen

⁵¹ Svard and Nissinen, 1992, s. 390.

⁵² Peled, 2016, s. 163-64.

görevlilerden herhangi birine dair bir tanım veya adlandırma içermemekle birlikte dikkate değer bir veri oluşturan bu pişmiş kil kabartma, kadın veya erkek olduğu anlaşılmayan bir figürü resmetmektedir. Figürün üst kısmı, belirgin meme yapısı ile bir kadını yansıtırken alt kısmında ise erkeklik organı belirgin olarak görülmektedir ki bu görsel, hermafrodit olarak tanımlanan durumu yansıtmaktadır. (bk. Görsel: 1)⁵³

İkinci figüratif eser ise Yeni Babil Dönemi'ne ait Uruk'ta ele geçen bir kudurrunun üzerindeki kabartmadır. Eski Mezopotamya ikonografisinde saç ve belirgin sakalın erkeklik sembolü olduğu figüratif eserlerde sakalsız tasvir edilen figürler GALA (Kalû) ya da saray hadımları olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu kudurrunun üzerindeki tasvirde yer alan yazıtta İbni İstar olarak tanımlanan sakalsız şahsın Uruk'taki İstar Tapınağına mensup bir GALA (Kalû) olduğu ifade edilmektedir. (bk. Görsel: 2)⁵⁴

Ara cinsiyetlilik sıra dışı bir durum olsa da ender rastlanan bir durum değildir. Geçmişten günümüze ve dünyanın bilinen pek çok kültür ve coğrafyasında mevcut olan bu durum, bazı coğrafyalarda yakın bir tarihe kadar; bazı coğrafya ve kültürlerde ise hâlâ kabullenilen ve konuşulabilen bir durum değildir. Geçmişte daha ilkel ve geleneksel yöntemlerle ancak XX. yüz yılın ortalarından itibaren tıp alanındaki gelişmelerin de etkisiyle belirli ekonomik imkâna sahip pek çok ara cinsiyetli kişi, çeşitli cerrahi işlemler ve hormon tedavileri ile bu durumu değiştirmeye çalışmaktadır. Buna karşılık bazı kültürlerde ve coğrafyalarda bu durum, toplumsal kabul görmekte ve saygı ile karşılanmaktadır ki bu husustaki tutumu, coğrafya ve kültür belirlemektedir.⁵⁵

Eski Mezopotamya'da Assinnu ve Kurgarrulara yönelik toplumsal kabul veya algıya dair Groneberg ve Maul, her iki cinsiyete ait rol ve özellikleri bir arada barındıran bu kült görevlilerinin, kült görevlisi olmaları sebebiyle

⁵³ Peled, 2016, s. 163.

⁵⁴ Ilan Peled, "Identifying Gender Ambiguity in Text and Artifacts", *Gender and Metodology in Ancient Near East*, 2018, s. 59; Peled, 2016, s. 161.

⁵⁵ Haviland- Prins- Walrath- McBride, 2008, s. 299: Mesela Amerika kıtasındaki pek çok toplulukta ara-cinsiyetli kapsamındaki kişiler için toplumsal bir kabul söz konusudur. Kuzey Amerika'da Lakota'da kadın gibi giyinen ve hem kadın hem de erkek ruhu taşıdığına inanılan erkekler, kadın olmak isteyen kişi anlamında "winkte" olarak adlandırılmakta ve bunların iyileştirici gücü olduğuna inanılmaktadır. Samoa'da da ara cinsiyetli kişiler çok fazla olup bu erkekler "kadın gibi" olarak adlandırılmakta ve hem kadın hem de erkek işlerini yapabildikleri için toplumda çok saygı görmektedirler. Ara-cinsiyetlilikte en bilinen örneklerden birini Hindistan'daki "hijra"lar oluşturmaktadır. Bu ifade, cinsiyet değiştirmiş erkekleri, abartılı bir biçimde kadın gibi giyinen hermafroditleri kapsamaktadır. Hijralar, Hindu inancındaki Bahuchara Mata Tanrıçasının kültü kapsamındaki yeni evli çiftleri ve erkek bebekleri kutsama görevini yerine getirirler hatta bu işten az miktarda para da kazanmaktadırlar. Ayrıca ara-cinsiyet kapsamındaki sınıfların hepsi yaygın kanının aksine eşcinsel değildir.

saygın; kültteki kendinden geçmiş, vecd/trans hâlleri ve hem kadın hem erkek görünümleri sebebiyle de gülünç bir imaja sahip olduklarını ifade etmektedirler.⁵⁶

Mevcut belgelerde, Assinnu ve Kurgarruların toplumsal statü, kabul ve algısına dair doğrudan bilgi olmamakla birlikte ara cinsiyetlilik kapsamındaki diğer müzisyen ve kült görevlisi olan GALA (Kalû) ile ilgili dolaylı referanslar mevcuttur. İsin-Larsa Dönemi’ne ait bir belge grubu içinde bazı atasözü ve deyimlerde doğurganlık özelliğinin olmaması ve cinsel olarak pasif bir durumu temsil etmesi sebebiyle GALA (Kalû)’dan, gülünç bir figür olarak alaycı bir ifade ile bahsedilmektedir. Bir atasözünde oğlunu suya atan bir GALA’nın “Kent benim gibi inşa edilsin! Ülke benim gibi yaşasın!” dediği rivayet edilir. Bu ifade ile ironik olarak oğlu suya atma imgesiyle kısır olduğu ima edilen GALA (Kalû)’nın bu durumunun o sırada talihsizlik yaşayan ülke ile mukayese edildiği görülür. Yine başka bir atasözünde de “Hanımefendisi İnanna’ya ait olan anüsünün uyandırılmaması gerektiği” ifade edilmektedir ki GALA (Kalû)’nın cinsel pasifliğine gönderme yapılmaktadır.⁵⁷

GALA (Kalû)’ya dair atıflar üzerinden ara cinsiyetliliğe ve bu kapsamdaki diğer görevlilere -Assinnu ve Kurgarrular- yönelik bakışı anlamak kısmen mümkün olmaktadır. Bu hususta kanun maddeleri, (Orta Asur Dönemi Kanunları Tablet A:§19 ve §20)⁵⁸ Eski Mezopotamya’da kadın ve erkek olmak üzere iki ayrı cinsiyet rol ve özelliklerinin kabulüne dayanan “heteronormatif” anlayışın hâkim olduğuna işaret etmektedir. Nitekim söz konusu maddeler, eşcinsel ilişkinin genel kabulü yansıtmadığını hatta cezai yaptırım uygulanan bir fiili ifade ettiğini göstermektedir.

Sonuç

Eski Mezopotamya uygarlıklarına ait mevcut belgeler gerek vokal gerekse de çeşitli çalgıların icrası gibi müzikal görevlerde yer alan Assinnu ve Kurgarru adlı müzisyenlerin, Tanrıça İstar kültü kapsamında

⁵⁶ Svard and Nissinen, 1992, s. 375.

⁵⁷ Peled, 2016, s. 158-59.

⁵⁸ Mebrure Tosun-Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi Saduqa Fermanı*, TTK, Ankara 2002, s. 24; Martha Roth, *Law Collection from Mesopotamia and Asia Minor*, Scholars Press, Atlanta, Georgia 1995, s. 159-160: Orta Asur Kanunları Tablet A:§ 19: “Eğer bir adam gizli olarak arkadaşı hakkında dedikodu yaparsa şöyle diyerek ‘‘onunla devamlı olarak yattılar’’ veya kavga esnasında başka insanların önünde şöyle söylerse ‘‘seninle çok defa yattılar, seni suçlayacağım’’ (fakat) delil gösteremezse, ispatlayamazsa, o adama sopayla 50 defa vuracaklar, bir bütün ay kralın işini yapacak, saçını (veya sakalını) kesecekler ve bir talent kalay ödeyecektir.” Aynı kanun metni §20’de ise: Eğer bir adam arkadaşıyla yatarsa, onu suçlarlar ve ispat ederlerse onunla (başkaları da) yatacaklar ve (onu) hadım edeceklerdir.”

gerçekleştirilen etkinliklerde müzikal faaliyetlerin yanı sıra dans, oyun, külte dair çeşitli canlandırma ve performanslarla da yer aldıklarını göstermektedir. Kültte gerçekleştirdikleri sanatsal faaliyetleri itibarıyla bu müzisyenlerin nitel olarak “kült sanatçıları” biçiminde adlandırılmaları gerekmektedir.

Mevcut belgelerin büyük bölümünde birlikte anılan bu iki kült görevlisinin, hem kültte üstlendikleri görev ve dâhil edildikleri müzikal kategori hem de cinsiyetlerine dair yapılan atıf ve tanımlamalar, GALA (Kalû) ile bağlantılı olduklarını göstermektedir. Bu bağlantı, onlara dair bilgi veren belgelerdeki diğer verilerin yanı sıra sözlü müzikal icrada “ağıt” türü ile ilişkilerini ortaya koymaktadır.

Eski Mezopotamya inanç organizasyonu ve müzik kültüründe üstlendikleri rol ve görev tanımları kadar onlara dair tüm belgelerde bizzat cinsiyetleriyle tanımlanmaları, sosyal, kültürel ve dinsel kimlikleri kadar cinsel kimliklerinin de üzerinde durulmasını gerektirmiştir. Günümüzde bünyesinde pek çok farklı durumu ve özelliği barındırdığı anlaşılan “cinsiyet” olgusuna dair pek çok tanım, bu kült görevlileri için de kullanılmıştır. Mevcut veriler, “ara cinsiyet”e mensup olduklarını göstermekle birlikte bu kapsamda var olan çoğu tanımın, belgelerde geçen betimleme ve ifadeleri karşılayacak kesinlikte olmadığını, belgelerin, bazı tanımların yapılabilmesi için gerekli ve yeterli veriyi içermediğini göstermektedir.

Mevcut belgelerden, Assinnu ve Kurgarruların ilgili kült ve törenlere dair görevlere dâhil edilmelerinde; müzik, dans, oyun, külte dair rol ve canlandırmalar gibi etkinlikleri gerçekleştirebilecek sanatsal yetenek ve donanımın yanı sıra sahip oldukları cinsiyet rol ve özelliklerinin de etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Altıok, A. A. (2010). “Kastrato Seslerin Müziksel Temsildeki Yeri”, *Porte Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, s. 20-26.
- Bottero, J. ve Kramer, S.N. (2017). *Mezopotamya Mitolojisi*, çev. Alp Tümertekin, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- E. Ebeling and B. Meissner, (ed.) (1993). “Musik” *Reallexicon der Assyriologie*-8, 1/2 Berlin- New York.
- Ersoy, E. (2009). “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 19 s. 209-230.
- Hatipoğlu, N. (2023). “Cinsiyet Gelişim Bozukluğuna Genel Yaklaşım”, *Cinsiyet Gelişim Bozuklukları*, TÜD/ Türk Üroloji Akademisi Yay., s. 1-14

- Haviland, W.A-Prins H.E.L.- Walrath, D.; McBride. B. (2008). *Kültürel Antropoloji*, çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, Kaknüs Yay, İstanbul.
- Sophus, H. (2018). “Only in Dress?” Methodological Concerns Regarding Non-Binary Gender”, *Gender and Metodology in Ancient Near East: Aproaches from Assyriology and Beyond, Barcino Monographica Oriantelia*, vol. 10, Universitat de Barcelona Editions, s. 41-53.
- Peled, I. (2016). “Visualizing Masculinities: The Gala, Hegemony and Mesopotamian Iconography”, *Near Eastern Archaeology*, 79 (3), s. 158-165
- Peled, I. (2018). “Identifying Gender Ambiguity in Text and Artifacts” *Gender and Metodology in Ancient Near East, Aproaches from Assyriology and Beyond, Barcino Monographica Oriantelia*, vol. 10, Universitat de Barcelona Editions, s. 55-63.
- Peled, I. (2014). “assinnu and kurgarru Revisited”, *Journal of Near Eastern Studies*, 73 (2), The University of Chicago, s. 283-297
- Peled, I. (2017). “šumma ālu assinnu or not assinnu”, *N.A.B.U*, vol.1, s. 30-31
- Kara, C. (2023). “Cinsiyet Kromozom Bozukluklarına Bağlı Cinsiyet Gelişim Bozukluğu”, *Cinsiyet Gelişim Bozuklukları*, TÜD/ Türk Üroloji Akademisi Yay., s. 15-22.
- Kramer, S.N. (2002). *Tarih Sümer’de Başlar*, çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yay., İstanbul.
- Krispijn, T.H.J. (2008). “Music in School and Temple in the Ancient Near East”, *What Was Old Is New Again A Meeting of Art and Scholarship ZKM Center for Art and Technology*, 21 (23), s. 1-143.
- Metin, S.-Az, A.- Ertin, H. (2021). “Kız mı Oğlan mı? Tıbbi, Etik ve Hukuki Yönleriyle Cinsiyet Gelişim Bozukluğu: Geleneksel Derleme” *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi* C.3, S.29, s.435-42
- Parpola, S. (2008). “Cuneiform Texts From Ziyaret Tepe (Tuşhan), 2002-2003”, *State Archives of Assyria Bulletin*, vol. XVII, s. 1-113
- Üstün, Y. E. (2007). “Yaşamın Başlangıcı ve Doğum Öncesi Gelişim”, ed. Alim Kaya, *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Yay., Ankara, s. 37-45.
- Roth, M. (1995). *Law Collection from Mesopotamia and Asia Minor*, Scholars Press, Atlanta- Georgia.
- Svard, S. And Nissinen, M. (1992). “Reconstructing The Image of The Assinnu”, ed. Saana Svard and Agnes Garcia-Ventura, *Studying Gender in The Ancient Near East Eisenbrauns: University Park*, s. 373-411.
- Dahlia, S. (2009). *Musiker und ihr Vokales Repertoire*, Universitätsverlag Göttingen.

Tosun, M.-Yalvaç K. (2002). *Sumer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi Saduqa Fermanı*, TTK, Ankara.

https://www.google.com/searchq=tureng+online+dictionary&sca_esv

KISALTMALAR

CAD: The Assyrian Dictionary of the University of Chicago.

ETCSL: Electronic Text Corpus of Sumerian Literature,

JEN 3: Edward, Chiera, *Exchange and Security Documents* (Joint Expedition with the Iraq Museum at Nuzi 3), Paris, 1931.

JEN 7: Ernest, Lacheman and Mainard, Maidman, *Studies on the Civilization and Culture of Nuzi and the Hurrians*, (Joint Expedition with the Iraq Museum at Nuzi 7) Eisenbrauns, 1989.

SAA3: Livingstone, Alasdair, *Court Poetry and Literary Miscellanea* (SAA 3), Helsinki, 1989.

SAA 7: Fales, F. Mario and Postgate, J. Nicholas, *Imperial Administrative Records, Part I: Palace and Temple Administration* (SAA7), Helsinki, 1992.

SAA 12: Kataja, Laura and Robert M. Whiting. *Grants, Decrees and Gifts of the Neo-Assyrian Period* (State Archives of Assyria 12) Helsinki, 1995.

SAA 20: Parpola, Simo, *Assyrian Royal Rituals and Cultic Texts*. State Archives of Assyria (20), Helsinki, 2017.

MSL 11: Yoshikawa, Mamoru and Matsushima, Eiko, *Lexikal*, (Materials for the Sumerian Lexicon 11) University of Tokyo, Japan.

MSL 12: Civil, Miguel, *Series Lú=ša and Related Texts*. (Materials for the Sumerian Lexicon 12), Rome, 1969.

EKLER**Görsel: 1**

Ur’da ele geçen Eski Babil Dönemine ait pişmiş toprak kabartma. Figürün üst kısmı kadın, alt kısmı ise erkeği yansıtmaktadır. Herhangi bir tanım veya açıklama içermemekle birlikte “hermafrodit” durumunu yansıttığı görülmektedir.⁵⁹

Görsel: 2

Uruk’ta ele geçen Yeni Babil Dönemine ait kudurru. Üzerindeki yazıtta İbni-İştar olarak tanımlanan sakalsız figürün Uruk’taki İştar tapınağına mensup ağıt rahibi GALA (Kalû) olduğu öğrenilmektedir.⁶⁰

⁵⁹ Peled, 2016, s. 163.

⁶⁰ Peled, 2016, s. 161.

